

DOI

Stručni članak

Professional paper

Primljeno 29. 08. 2023.

Prof. dr. sc. Šukrija Ramić

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
sukriramic@hotmail.com

HANEFIJSKI PRISTUP JASNIM (VĀḌIḤ) RIJEČIMA ZAKONODAVNOG TEKSTA (MUFESSER I MUḤKEM)

Sažetak

U ovom radu razmatra se teorijsko shvaćanje mufessera i muḥkema kod učenjaka Hanefijske pravne škole. Mufesser i muḥkem predstavljaju dvije od četiri kategorije (zāhir, naṣṣ, mufesser i muḥkem) u kategorizaciji jasnog značenja zakonodavnog teksta (vāḍiḥ) kod hanefija. Ovaj rad, kroz iznesene primjere, analizira upotrebu mufessera i muḥkema u idžtihādu hanefijskih učenjaka i prezentira rezultate i posljedice njihovog razumijevanja indikacije tih kategorija. Na samom početku rada pojašnjava se, u kratkim crtama, disciplina jezikoslovlja u uṣūlu-l-fikhu, zatim jezičko i terminološko određenje koncepta mufessera, a potom i muḥkema u Hanefijskoj pravnoj školi. Na kraju je pojašnjena pravna snaga mufessera, a potom i muḥkema i vrijednost njihove indikacije u procesu pravnog rezoniranja u Šerijatu (idžtihād).

Ključne riječi: hanefijski pravници, zakonodavni tekst, jasno značenje (vāḍiḥ), pojašnjeno, protumačeno značenje (mufesser), precizno, čvrsto značenje (muḥkem), pravno rezoniranje (idžtihād)

Uvod

Najvažnije za *mudžtehida*, u procesu *idžtihāda*, jeste kvalitetna spoznaja značenja zakonodavnog teksta, jer osnovni zadatak *mudžtehidu* jeste da dokuči značenje koje je Zakonodavac tim tekstom želio kazati, i da to značenje pretoči u pravnu normu i šerijatski propis (*ḥukm*) kojeg muslimani treba da slijede u svome dunjalučkom životu. U nastojanju da što kvalitetnije dokučuju

značenja zakonodavnog teksta, metodolozi *uṣūli-fikha* su, u okviru discipline o jezikoslovlju, proučavali metode i načine kojima riječi zakonodavnog teksta nagovještavaju svoja značenja. Ta njihova istraživanja, u okviru metodologije islamskog prava, otvorila su puteve razvoja posebne naučne discipline o jezikoslovnim pravilima, koja je olakšala *mudžtehidima* proces pravnog rezoniranja i pravnog zaključivanja (*idžtihād*) te pružila im dobru zaštitu od proizvoljnosti i subjektivnosti.

Zakonodavni tekstovi, koje *mudžtehid* analizira, nekada su jasni (*vāḍih*)¹, nekada nejasni (*mubhem*), a nekada u sebi nose više značenja (*mušterek*), što ih na kraju svrstava u kategoriju nejasnih (*mubhem*) tekstova.

Na temelju tekstualne jasnoće, hanefijski učenjaci su razvrstali jasno značenje (*vāḍih*) u četiri kategorije: *zāhir*, *naṣṣ*, *mufesser* i *muhkem*, u nastojanju da identificiraju mogućnost njihovog tumačenja na način koji nije u skladu s njihovim očiglednim vidljivim značenjem (*te'vīl*) i da utvrde mogućnosti derogacije (*nesh*). Nadalje, ta kategorizacija omogućava *mudžtehidu* da rješava konfliktne situacije između različitih kategorija riječi.

U ovom radu analiziraju se dvije kategorije: *mufesser* i *muhkem*, pri čemu će biti pojašnjeni nivoi njihove jasnoće kao i utjecaj indikacije tih kategorija na deriviranje pravnih propisa (*istinbāṭu-l-aḥkām*) iz zakonodavnih tekstova u Šerijatu, u Hanefijskom mezhebu.

Korištena metodologija i prethodna istraživanja

U izradi ovoga rada koristit će se deskriptivna metoda u kombinaciji s komparativnom i metodom analize.

O temi jezikoslovlja u metodologiji islamskog prava na ovim našim prostorima pisao je rahmetli Mehmed Handžić prije osamdeset godina, u tekstu pod naslovom: *O razumijevanju i tumačenju (interpretaciji) vjerskih izvora*.²

¹ Najjaču pravnu snagu imaju oni šerijatski propisi izvedeni iz jasnih (*vāḍih*) značenja zakonodavnog teksta.

² Handžić, 5/570-602.

Jezičko i terminološko značenje *mufessera* (pojašnjenog i protumačenog značenja zakonodavnog teksta) u Hanefijskoj pravnoj školi

Jezička definicija mufessera

Mufesser znači: pojašnjeno, objašnjeno, razjašnjeno, protumačeno, prokomentirano, otkriveno.³

Terminološka definicija mufessera

Učenjaci Hanefijske pravne škole ponudili su nekoliko definicija za *mufesser*.

Bezdevī je definirao *mufesser* na sljedeći način: “*Mufesser* je (tekst) koji je jasniji od *našša* zbog značenja koje se nalazi u tekstu⁴ ili nečeg drugog, kao u situaciji kada je dvosmislenog (*mudžmel*) značenja, pa bude popraćen definitivnim objašnjenjem (*bejān qaṭ‘ī*) koje zatvara mogućnost *te‘vīla*, ili u situaciji kada je općeg značenja (*lafz ‘āmm*), pa bude popraćen (pojašnjenjem) koje zatvara mogućnost specifikacije (*tahṣīs*).” (*Fa mā izdāde vuḍūh^{an} ‘alān-našši sevā^{un} kāne bi ma‘nā fin-našši ev bi gajrihi bi en kāne mudžmel^{en} fe leḥiqahu bejān^{un} qāṭ‘ijj^{un} fe-nsedde bihi ‘alet-te‘vīli ev kāne ‘āmm^{en} fe leḥiqahu mā-nsedde bihi bābut-tahṣīsi.*)⁵

Seraḥsī je definirao *mufesser* kao: “Ime dato otvorenom (značenju u tekstu) čija namjera je otvorena na način⁶ koji ne ostavlja mogućnost za *te‘vīl*.” (*Ism^{un} li-l-mekšūfil-ledī ju‘refu-l-*

³ Muftić, str. 1120.

⁴ Kao, naprimjer, kada riječ u tekstu pojašnjava samu sebe. To su situacije kada riječi, same po sebi, nisu podložne *te‘vīlu* ili *tahṣīsu*, poput brojeva, pošto su njihove vrijednosti (značenja) nepromjenjive, ili kada sam tekst sadrži objašnjenje, kao u ajetu: “Čovjek je, uistinu, stvoren malodušan: kada ga nevolja snađe – brižan je, a kada mu je dobro – nepristupačan je.” (El-Me‘āridž, 19-21) U ovom ajetu njegov drugi dio objašnjava značenje riječi “malodušan”. Takva objašnjenja se mogu pojaviti u istom tekstu, kao u ovom ajetu, ili u drugom odvojenom tekstu.

⁵ Buhārī, *Kešfu-l-esrār*, I:49.

⁶ Taj otvoreni način ne bi trebao u sebi nositi bilo kakvu sumnju u vezi sa svojim značenjem. Dakle, značenje mora biti definitivno (*qaṭ‘ī*).

*murādu bihi mekšūfen ‘alā vedžhⁱⁿ lā jebqā me‘ahu ihtimālut-te ‘vīli.)*⁷

Neseḫī je ponudio sljedeću definiciju: “*Mufesser* je (tekst) koji je jasniji na način koji ne ostavlja mogućnost⁸ za *te ‘vīl* i *tahṣīṣ*.” (*Mā izdāde vuḍūh^{an} ‘alā vedžhⁱⁿ lā jebqa me‘ahu ihtimālut-te ‘vīli vet-tahṣīṣi.)*⁹

Iz navedenih definicija može se razumjeti da *mufesser* u Hanefijskoj pravnoj školi predstavlja izraz čije je značenje toliko očigledno i jasno da nudi spontano razumijevanje. To jasno značenje i derivirani pravni propis (*ḥukm*) iz njega su prava svrha govora zakonodavnog teksta, koja je potvrđena u drugim izvorima. Zbog tih činjenica ne postoji mogućnost tumačenja takvog teksta drugačije od njegovog očitog, vidljivog značenja (*te ‘vīl*) i taj tekst nije podložan specifikaciji njegovog značenja (*tahṣīṣ*). Jedino je postojala mogućnost derogacije (*nesh*), i to za života Poslanika, *ṣallallāhu ‘alejhi ve sellem*.

Dakle, *mufesser* je, za razliku od *zāhira* i *naṣṣa*, nesumnjivo jasniji, jer *mufesser* nije otvoren za mogućnost *te ‘vīla* i *tahṣīṣa*.

Mufesser nastaje iz dva izvorišta:

a) oblik samog teksta, kada tekst nije podložan *te ‘vīlu* niti *tahṣīṣu*, poput brojeva¹⁰,

b) definitivnog objašnjenja (*tefsīr qat‘ī*), koje je dopunio Zakonodavac, u istom ili drugim tekstovima, kada to objašnjenje otklanja nejasnoće iz propisa, objašnjavajući potpuno jasno namjere Zakonodavca, tako da, nakon tog objašnjenja, svi putevi *te ‘vīla* i *tahṣīṣa* bivaju zatvoreni.

Primjeri za pojašnjeno značenje (mufesser)

a) U Časnom Kur’ānu stoji: “Allah vam naređuje da od djece vaše – muškom pripadne toliko koliko dvjema ženskima. A ako bude više od dvije ženskih, njima – dvije trećine onoga što je

⁷ Serahṣī, *Uṣūls-Serahṣī*, I:165.

⁸ Ta mogućnost može biti isključena objašnjenjem koje daje sam Časni Kur’ān, ili Poslanik, *ṣallallāhu ‘alejhi ve selleme*, ili samom riječju, koja ne može imati više od jednog značenja, poput brojeva.

⁹ Neseḫī, *Keṣfu-l-esrār*, I:208.

¹⁰ Specifične riječi, koje nisu otvorene za bilo kakvu promjenu u svom doslovnom i izvornom značenju, po svojoj prirodi su *mufesser*.

ostavio, a ako je samo jedna, njoj – polovina. A roditeljima, svakome posebno – šestina od onoga što je ostavio, ako bude imao dijete; a ako ne bude imao djeteta, a nasljeđuju ga samo roditelji, onda njegovoj materi – trećina...”¹¹

Ovaj ajet propisuje, po Šerijatu, dijelove u naslijeđu zakonskim nasljednicima. Ti dijelovi su određeni u vidu fiksnih brojeva, koji su po svojoj prirodi *mufesser*, pošto su njihove vrijednosti nepromjenjive. Dakle, ne postoji mogućnost *te'vīla* - tumačenja takvog teksta drugačije u odnosu na njegovo vidljivo značenje, i taj tekst nije podložan specifikaciji (*tahṣīṣ*), tako da svaki zakoniti nasljednik ima precizno alocirani dio koji ima pravo naslijediti.

b) O kazni za lažnu optužbu za bludnje radnje Časni Kur'an kaže: “One koji okrive poštene žene, a ne dokažu to s četiri svjedoka, sa osamdeset udaraca biča izbičujte...”¹², te o kazni za blud: “Bludnicu i bludnika izbičujte sa stotinu udara biča, svakog od njih...”¹³

Obje riječi, “osamdeset” (*temānīne*) i “sto” (*mi'ete*), jesu brojevi, a brojevi ne pretpostavljaju veću ili manju vrijednost, nego onoliko koliko jeste. Stoga se brojevi uvijek tretiraju kao *mufesser*. Shodno tome, prvi ajet jasno znači da klevetnike treba bičevati sa osamdeset bičeva, a drugi ajet jasno znači da se bludnici trebaju bičevati sa stotinu udara biča. Ovo su definitivna (*qaṭ'ī*) značenja, koja nisu otvorena za *te'vīl* i *tahṣīṣ*.

c) Kada poslije riječi s općim značenjem (*elfāzu-l-'umūm*) dođe objašnjenje koje isključuje mogućnost specifikacije (*tahṣīṣ*) i tumačenja koje nije u skladu s očitim značenjem (*te'vīl*), ta riječ postaje *mufesser*. U Časnom Kur'an stoji: “Meleki su se, svi do posljednjeg, zajedno poklonili...”¹⁴ “Meleki” je riječ općeg značenja (*lafz 'āmm*), koja je podložna i otvorena za specifikaciju (*tahṣīṣ*) s obzirom da ona može značiti većinu meleka, a ne sve njih. Mogućnost specifikacije (*tahṣīṣ*), međutim, isključena je riječima “svi” (*kulluhum*).¹⁵

¹¹ En-Nisā', 11.

¹² En-Nūr, 4.

¹³ En-Nūr, 2.

¹⁴ Šād, 73.

¹⁵ Neko bi mogao kazati da je ovaj ajet, u isto vrijeme, primjer za *muḥkem*, jer je ajet informacija (*haber*), a *haber* nije otvoren za derogaciju (*nesh*). Odgovor je

Istovremeno, izraz “svi” podložen je različitim tumačenjima (*te’vīl*). Moglo bi se, recimo, protumačiti da su se poklonili u grupama i u različito vrijeme, ali ta značenja su isključena riječju “do posljednjeg” (*edžme’ūn*).

Riječi koje imaju opće značenje su *mufesser* kada ih prati objašnjenje koje isključuje mogućnost *te’vīla* i *taḥṣīša*.

d) Ambivalentni oblik (*šīga mudžmele*) postaje *mufesser* kada ga prati definitivno objašnjenje od strane Zakonodavca¹⁶, koje otklanja dvosmislenost iz tog oblika i zatvara mogućnost *te’vīla*.

Časni Kur’ān kaže: “Čovjek je, uistinu, stvoren malodušan: kada ga nevolja snađe – brižan je, a kada mu je dobro – nepristupačan je, osim vjernika, koji molitve svoje budu na vrijeme obavljali...”¹⁷ Aḥmed ibn Jahja je upitan, šta znači malodušan (*helū’*) u ovom ajetu, a on je odgovorio: “To je Allāh objasnio i nema objašnjenja koje je jasnije od Njegovog. To je čovjek koji, kada ga zlo zadesi, pokazuje veliku brižnost, a kada dobije nešto dobro, postaje škrt i pokušava sve zadržati za sebe.”¹⁸ Dakle, “kada ga nevolja snađe – brižan je...” objašnjenje je šta znači “malodušan” (*helū’*) na početku ajeta.

Postoji mnogo ambivalentnih ajeta, kao što su: “Molitvu (*ṣalāt*) obavljajte i zekat dajte...”¹⁹; “Hodočastiti Hram (*ḥadždž*) dužan je, Allaha radi...”²⁰; “O vjernici! Propisuje vam se post (*ṣijām*)...”²¹

Riječi *ṣalāt*, *zekāt*, *ḥadždž*, *ṣijām* ambivalentne su (*mudžmele*). Ako zakonodavne tekstove analiziramo, možemo otkriti da je Zakonodavac koristio ove riječi za posebna značenja, koja su ponekad gotovo potpuno različita od njihovog doslovnog i izvornog značenja u arapskom jeziku. Dakle, navedene riječi postale su dvosmislene, nakon što su bile jasne. To je zbog činjenice da su se ove riječi sada počele koristiti za označavanje

da je *mufesser* samo jedan dio ajeta “svi do posljednjeg” (*kulluhum edžme’ūn*), dok je “poklonili-sedžede” *haber*, i stoga se ne može derogirati.

¹⁶ Zakonodavac u islamu je Allāh, *dželle še’nuhu*, i, po mišljenju većine tradicionalista, Njegov Poslanik, *ṣallallāhu ‘alejhi ve sellem*.

¹⁷ El-Me’āridž, 19-23.

¹⁸ Buḥārī, *Kešfu-l-esrār*, I:50.

¹⁹ El-Bekare, 43.

²⁰ Ālu-‘Imrān, 97.

²¹ El-Bekare, 183.

više od jednog značenja. Shodno tome, ajeti u kojima se te riječi pojavljuju su dvosmisleni. Međutim, Poslanik, *ṣallallāhu ‘alejhi ve sellem*, objasnio je (*fessere*) njihova značenja svojim riječima i svojom praksom. On je klanjao (obavljao *ṣalāt*) sa svojim ashabima i nakon toga kazivao: “Klanjajte kako mene vidite da klanjam.”²² Obavio je hadž i kazao: “Uzmite od mene vaše obrede hadža”.²³ Dao je da se zapišu propisi o *zekātu*²⁴ i objasnio propise vezane za *ṣiyām*²⁵. Nakon ovih definitivnih objašnjenja, propisi koji su bili ambivalentni (*mudžmel*) postali su objašnjeni (*mufesser*).

Shodno tome, svaki *mudžmel* u Časnom Kur’ānu postaje *mufesser* kada ga slijedi definitivno objašnjenje (*bejān qat’i*) u samom Kur’ānu ili u sunnetu.

Pravna snaga pojašnjenog značenja (*mufesser*)

Poštivanje *mufesser*-značenja je obavezno²⁶ (*vādžib*) kod deriviranja pravnih propisa iz zakonodavnih tekstova i njihova obrazlaganja, sve dok ga neki drugi pouzdan dokaz ne derogira²⁷. *Mufesser* nije otvoren za tumačenje koje nije u skladu s očitim značenjem teksta (*te’vīl*), niti za specifikaciju (*tahṣīs*), i on je mogao biti derogiran samo za života Poslanika, *ṣallallāhu ‘alejhi ve sellem*. Stoga, smrću Poslanika, *ṣallallāhu ‘alejhi ve sellem*, *mufesser* po svojoj snazi postaje ekvivalentan *muḥkemu*, jer ne može biti derogiran.

²² Buhārī, *El-Džāmi‘ eṣ-Ṣaḥīḥ*, I:155 (10:18).

²³ Nevevī, *Šerḥu Ṣaḥīḥi Muslim*, IX:45; ‘Asqalānī, *Fethu-l-Bārī*, III:264; Ševkānī, *Nejlu-l-Evtār*, V:70; Bejheqī, *Es-Sunen el-Kubrā*, V:130.

²⁴ Buhārī, *El-Džāmi‘ eṣ-Ṣaḥīḥ*, II:123-124 (24:35); Muslim, *Ṣaḥīḥu Muslim*, II:673.

²⁵ Buhārī, *El-Džāmi‘ eṣ-Ṣaḥīḥ*, II:225-251 (30); Muslim, *Ṣaḥīḥu Muslim*, II:758-783.

²⁶ Buhārī je rekao: “...i u ovom slučaju nema neslaganja između učenjaka...” (Buhārī, *Kešfu-l-esrār*, I:50.)

²⁷ Derogacija (*nesh*) bila je moguća za života Poslanika, *ṣallallāhu ‘alejhi ve sellem*, kada je Objava dolazila. Nakon njegove smrti i prestanka Objave, cijeli Kur’ān je postao *muḥkem*, u smislu da više ništa nije moguće derogirati niti dokinuti.

Jezičko i terminološko značenje (*muḥkema*) – preciznog i čvrstog značenja zakonodavnog teksta u Hanefijskoj pravnoj školi

Jezička definicija muḥkema

Muḥkem znači: uočljiv, tačan, precizan, čvrst²⁸. To je ajet Kur'āna čije je značenje zaštićeno od mogućnosti promjene, izmjene, specifikacije, derogiranja i tumačenja koje nije u skladu s očiglednim, vidljivim značenjem. “U njemu su ajeti koji su potpuno jasni (*muḥkemāt*), oni su temelji Knjige.”²⁹ U terminološkom rječniku metodologije islamskog prava, termin se odnosi na potpuno jasan tekst, bilo u Kur'ānu ili u sunnetu, koji nije podložan kako *te'vīlu* tako i *tahṣiṣu* i *neshu*.³⁰

*Terminološka definicija muḥkema*³¹

Učenjaci Hanefijske pravne škole ponudili su nekoliko definicija za *muḥkem*.

Bezdevī je definirao *muḥkem* na sljedeći način: “Ukoliko se snaga *mufessera* poveća i njegova namjena postane precizna i čvrsta, onda se naziva *muḥkem*.” (*Fe izā izdāde quvvet^{en} ve uḥkime-l-murādu bihi summije muḥkem^{en}*.)³²

Seraḥsī u definiciji *muḥkema* kaže: “On je dodatak³³ na ono što smo već kazali³⁴.” (*Huve zā'id^{un} 'alā mā qulnā*.)³⁵

²⁸ Muftić, str. 319.

²⁹ Ālu-'Imrān, 7.

³⁰ Medžme'a-l-lugati el-'arebijeti, *El-Mu'džem el-Vesīf*, I:190; Ba'labeqī, *El-Mevrid*, str. 993.

³¹ Buhārī je kazao, nakon što je citirao definiciju od Bezdevija, kako mu se čini, iz onoga što je prethodno spomenuto, da bi tekst bio *muḥkem*, mora biti izuzetno jasan i čvrst u svom značenju, tako da nije podložan derogaciji (*nesh*). Ti uvjeti su općenito prihvaćeni među učenjacima Hanefijske pravne škole u metodologiji islamskog prava (*uṣūli-fikhu*). Buhārī je, međutim, citirao mnoge definicije hanefijskih učenjaka, koje ne uvjetuju da *muḥkem* nije podložan derogaciji (*nesh*), što ukazuje da hanefije nemaju isti koncept u vezi s pitanjem obima *muḥkema*. (Buhārī, *Keṣfu-l-esrār*, I:51)

³² Buhārī, *Keṣfu-l-esrār*, I:51.

³³ U svojoj jasnoći i eksplicitnosti.

³⁴ Misli na *mufesser*.

³⁵ Seraḥsī, *Uṣūlus-Seraḥsī*, I:165.

Neseḫi je *muḥkem* definirao kao: “(Izraz) čiji je cilj jasniji i čvršći po pitanju mogućnosti derogacije (*nesḥ*) i zamjene (*tebdīl*).” (*Fe mā uḥkime-l-murādu bi-ḥtimālin-nesḥi vet-tebdīli.*)³⁶

Iz navedenih definicija, kao i razmatranja koja slijede, može se zaključiti da je *muḥkem*, u Hanefijskom mezhebu, izraz čije značenje lahko i brzo dolazi do našeg uma, jer je nesumnjivo jasno i čvrsto, a izvedeni šerijatski propis iz tog izraza predstavlja stvarnu svrhu objavljivanja teksta u tom obliku. Takav tekst ne ostavlja nikakvu mogućnost tumačenja koje nije u skladu s njegovim jasnim značenjem (*te’vīl*), niti postoji mogućnost njegove derogacije (*nesḥ*). Ovo bi trebalo biti primjenjivo i za vrijeme Poslanikovog, *ṣallallāhu ‘alejhi ve sellem*, života, a posebno nakon njegova odlaska sa ovoga svijeta.

Kategorije muḥkema

Na temelju uzroka, koji čini da indikacija određenog teksta postane *muḥkem* i koji isključuje mogućnosti derogacije (*nesḥ*), učenjaci su podijelili *muḥkem* u dvije kategorije³⁷:

- a) *muḥkem* po svojoj suštini - sam po sebi,
- b) *muḥkem* zbog izvanjskog faktora.

Ako je nemogućnost derogacije (*nesḥ*) rezultat samog značenja teksta, takav tekst naziva se *muḥkem* intrinzično, sam po sebi (*li ‘ajnihi, li dātīhi*³⁸). To se može vidjeti u situaciji kada tekst nije otvoren za drugačije značenje, kao što su ajeti koji govore o postojanju Uzvišenog Stvoritelja, Njegovim svojstvima, nastanku svijeta i slično.

S druge strane, nemogućnost derogacije (*nesḥ*) može biti posljedica nepostojanja derogirajućeg teksta (*nāsīḥ*). Ova kategorija se zove *muḥkem li gajrihi*³⁹ i ona u potpunosti obuhvata *zāhir, naṣṣ, mufesser* i *muḥkem*⁴⁰.

³⁶ Neseḫi, *Keṣfu-l-esrār*, I:209.

³⁷ Buhārī, *Keṣfu-l-esrār*, I:51.

³⁸ Jer, nemogućnost derogacije dolazi iz samog teksta.

³⁹ Jer, nemogućnost derogacije dolazi izvan teksta.

⁴⁰ Zato što su sve te kategorije (*zāhir, naṣṣ, mufesser* i *muḥkem*) postale *muḥkem* od trenutka kada više nisu mogle biti derogirane, jer odlaskom Poslanika, *ṣallallāhu ‘alejhi ve sellem*, sa ovoga svijeta derogirajući tekst se nije mogao pojaviti.

Primjeri za preciznu i čvrstu indikaciju teksta (muḥkem)

Uz primjere *muḥkema*, korisno je, istovremeno, pojasniti uzroke koji dovode to toga da neki tekst postane *muḥkem* jer isključuju svaku mogućnosti derogacije (*nesh*). Tekst postaje *muḥkem* iz sljedećih razloga:

1) Interni razlozi (iz samog teksta), pri čemu se u samom tekstu nalazi indikacija koja ukazuje na nemogućnost derogacije (*nesh*). Ti razlozi se mogu klasificirati na sljedeći način:

a) Neosporivi propisi zasnovani na neosporivim zakonodavnim tekstovima. Primjer za to se može naći u pitanjima koja se odnose na *dīn*. Tu se na prvom mjestu mogu nabrojati temelji *dīna*⁴¹, koji, kao takvi, nisu podložni bilo kakvim promjenama, poput vjerovanja u Allāha, *dželle še'nuhu*, Njegovu jednoću, Njegove osobine: “Allah je – nema boga osim Njega – Živi i Vječni! Ne obuzima Ga ni drijemež ni san! Njegovo je ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji! Ko se može pred Njim zauzimati za nekoga bez dopuštenja Njegova?!...”⁴²; “Niko nije kao On! On sve čuje i sve vidi.”⁴³; “Allah, zaista, zna sve.”⁴⁴; vjerovanje u Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike: “Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegovog, i vjernici – svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove, i poslanike Njegove: 'Mi ne izdvajamo nijednog od poslanika Njegovih.’”⁴⁵; vjerovanje u Posljednji dan: “Nije čestitost u tome da okrećete lica svoja prema istoku i zapadu; čestiti su oni koji vjeruju u Allaha i u onaj svijet, i u meleke, i u knjige, i u vjerovjesnike...”⁴⁶, itd.

b) Vijesti i informacije o tome šta se dogodilo u prošlosti i šta će se dogoditi u budućnosti: “Elif-Lām-Mīm. Bizantinci su pobijeđeni u susjednoj zemlji, ali oni će, poslije poraza svoga, sigurno pobijediti za nekoliko godina (3-9 godina)...”⁴⁷

⁴¹ Ibn Ebī-l-‘Izz, *Šerḥu-l-‘aqāide et-Taḥavijje*, II:511-513.

⁴² El-Bekare, 255.

⁴³ Eš-Šūra, 11.

⁴⁴ El-‘Ankebūt, 62.

⁴⁵ El-Bekare, 285.

⁴⁶ El-Bekare, 177.

⁴⁷ Er-Rūm, 1-4.

c) Pravni propisi (*aḥkām*) koji predstavljaju osnovu za nepromjenjiva etička i moralna pravila, pod uvjetom da su ta pravila prihvatljiva zdravom razumu i da su nepromjenjiva u svim okolnostima, poput pravde: “I reci: 'Ja vjerujem u sve knjige koje je Allah objavio, i naređeno mi je da vam pravedno sudim...’”⁴⁸; “O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti...”⁴⁹; dobročinstva prema roditeljima: “Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobročinstvo činite. Kad jedno od njih dvoje, ili oboje, kod tebe starost dožive, ne reci im ni: 'Uh!' – i ne podvikni na njih, i obraćaj im se riječima poštovanja punim.”⁵⁰; izvršavanja ugovora i datog obećanja: “Oni koji obavezu prema Allahu ispunjavaju i ne krše *mītāq* (ugovor, obećanje).”⁵¹; “I ispunjavajte ugovore, jer će se za ugovor, zaista, odgovarati!”⁵², itd.

2) Spoljašnji razlozi, kada dato značenje, shvaćeno iz teksta, predstavlja parcijalni propis (*ḥukm dżuz ’ī*), nakon kojeg slijedi pojašnjenje o kontinuitetu. Takvo pojašnjenje isključuje mogućnost derogacije (*nesh*), kao što je u sljedećim primjerima uzetim iz Časnog Kur’āna:

a) “Vama nije dopušteno da Allahova Poslanika uznemirujete, niti da se ženama njegovim, poslije smrti njegove, ikada oženite.”⁵³

Parcijalni propis (*ḥukm dżuz ’ī*) u ovom ajetu govori o zabrani muslimanima da se žene udovicama Poslanikovim, *ṣallallāhu ’alejhi ve sellem*, dok se kontinuitet te zabrane nalazi u Njegovim riječima: “ikada”. Riječ “ikada” (*ebed^{en}*), koja se nalazi na kraju ajeta, jasno govori o kontinuitetu. Ona je uzrokovala da ovaj tekst postane *muhkem* jer svojim značenjem isključuje svaku mogućnost njegove derogacije (*nesh*).

⁴⁸ Eš-Šūra, 15.

⁴⁹ El-Mā’ide, 8.

⁵⁰ El-Isrā’, 23.

⁵¹ Er-Ra’d, 20.

⁵² El-Isrā’, 34.

⁵³ El-Aḥzāb, 53.

b) “One koji okrive poštene žene, a ne dokažu to s četiri svjedoka, sa osamdeset udaraca biča izbičujte i nikada više svjedočenje njihovo ne primajte...”⁵⁴

Parcijalni propis (*ḥukm džuz ’ī*) u ovom ajetu je naredba da se svjedočenje mora odbiti od nekoga ko je optužio časnog muškarca/ženu i nije doveo četiri svjedoka da potkrijepi svoju tvrdnju, dok se kontinuitet, koji je učinio da ovaj tekst bude *muḥkem*, nalazi u Njegovoj riječi “nikada više” (*ebed^{en}*). Ta riječ eksplicitno znači trajnost koja isključuje mogućnost derogiranja (*nesh*).

Pravna snaga preciznog i čvrstog značenja (*muḥkem*)

Pridržavanje preciznog i čvrstog *muḥkem*-značenja je obavezno (*vādžib*), uzimajući u obzir činjenicu da ne postoji mogućnost *te ’vīla* – drugačijeg tumačenja u odnosu na njegovo očito, vidljivo značenje, te činjenicu da nije podložan specifikaciji (*tahšīs*), niti derogaciji (*nesh*).⁵⁵

Zaključak

Iz prezentiranih definicija *mufessera* i *muḥkema* od strane učenjaka Hanefijske pravne škole u metodologiji islamskog prava (*uṣūli-fikhu*), kao i iz primjera indikacije značenja *mufessera* i *muḥkema*, jasno je vidljivo kako su učenjaci te škole razumijevali te indikacije, prepoznavali ih u zakonodavnim tekstovima i shodno toj spoznaji koristili ih u svome *idžtihadu*. Njihov je jedinstven stav da je pridržavanje značenja, kako *mufessera* tako i *muḥkema*, obavezujuće (*vādžib*), s obzirom da ne postoji mogućnost njihova *te ’vīla*, *tahšīsa* i *neshā*. Ta obaveza jednako se odnosi na *mudžtehide* u procesu *idžtihada* - deriviranja pravnih propisa i na pripadnike islama koji te derivirane propise iz zakonodavnih tekstova primjenjuju u svom dunjalučkom životu.

Literatura

‘Asqalānī, A. ‘A. K. (1301. H). *Fethu-l-Bārī*, El-Maṭba‘a el-emīrije, Kairo.

⁵⁴ En-Nūr, 4.

⁵⁵ Nesefī, *Kešfu-l-esrār*, I:209.

- Bejheqī, A. H. B. (1356/1937). *Es-Sunen el-Kubrā*, Maṭba‘atu Dāru-l-Me‘ārif el-‘Uṭmānijje, Hajderabad.
- Bezdevī, ‘A. M. (bez godine izdanja). *Uṣūlu Fahri-l-islām el-Bezdevī*, štampano na marginama *Kešfu-l-esrār ‘an uṣūli Fahri-l-islām el-Bezdevī*, Dāru-l-kitāb el-islāmī, Kairo.
- Buḥārī, ‘A. ‘A. (bez godine izdanja). *Kešfu-l-esrār ‘an uṣūli Fahri-l-islām el-Bezdevī*, Dāru-l-kitāb el-islāmī, Kairo.
- Buḥārī, ‘A. I. (bez godine izdanja). *El-Džāmi‘u eṣ-ṣaḥīḥ*, El-Mektebe el-islāmijje, Istanbul, Turska.
- Ibn Ebī-l-‘Izz, (bez godine izdanja). *Šerḥu-l-‘aqīde et-Taḥavijje*, Mu’essesetur-risāle.
- Handžić, M. (1999). Izabrana djela Mehmeda Handžića (Studije iz šeriatskog prava, Knjiga 5), Ogledalo, Sarajevo.
- Medžme‘a-l-lugati el-‘arebijeti, (1380/1960) *El-Mu‘džem el-vesīṭ*, Dāru ihjā’it-turāṭ el-‘arebī, II izdanje, Kairo.
- Muftić, T. (2004). *Arapsko-bosanski rječnik*, Kalem, Sarajevo.
- Nesefī, A. B. ‘A. A. (1406/1986). *Kešfu-l-esrār šerḥu-l-muṣannif ‘ale-l-Menār*, Dāru-l-Bāz, Mekka.
- Nevevī, (bez godine izdanja). *Šerḥu Ṣāḥīḥi Muslim*, Muḥammed ‘Alī Ṣubejḥ, Egipat.
- Seraḥsī, M. (bez godine izdanja). *Uṣūlus-Seraḥsī*, Dāru-l-ma‘rife, Bejrut, Libanon.
- Ševkānī, (bez godine izdanja). *Nejlu-l-Evtār*, Muṣṭafā el-Bābī el-Halebī.

**THE HANAFI APPROACH TO THE CLEAR (*WĀḌIḤ*)
WORDS OF THE LEGISLATIVE TEXT (*MUFESSER AND
MUḤKEM*)**

Šukrija Ramić, PhD

Abstract

This paper elaborates on how the scholars of the Hanafi School of Law theoretically considered mufesser and muḥkem. Mufesser and muḥkem represent two out of four categories (*zāhir*, *naṣṣ*, *mufassar* and *muḥkem*) in the categorization of the clear meaning of the legislative text (*wāḍiḥ*) in the Hanafi school. Naming examples, the paper analyses the use of mufesser and muḥkem in the Hanafi scholars' *ijtihād* and shows the results and consequences of their understanding of the indications of these categories. At the beginning of the paper, the discipline of linguistics in *Uṣūlu-l-fiqh* is briefly explained, and then the linguistic and terminological definitions first of the concept of mufesser and then also of muḥkem in the Hanafi School of Law are presented. At the end, the legal value of mufesser and muḥkem and the value of their indications in legal reasoning in Shariat (*ijtihād*) are explained.

Keywords: Hanafi scholars, legislative text, clear meaning (*wāḍiḥ*), clarified, interpreted meaning (*mufesser*), precise, solid meaning (*muḥkem*), legal reasoning (*ijtihād*).

أ. د. شكري راميتش، كلية التربية الإسلامية - جامعة زنتسا

المنهج الحنفي والمعنى الواضح للنص التشريعي (المفسر والمحكم)

الملخص

يتناول هذا البحث الفهم النظري للمفسر والمحكم عند علماء المذهب الحنفي. والمفسر والمحكم يمثلان قسمين من الأقسام الأربعة (الظاهر والنص والمفسر والمحكم) في تصنيف المعنى الواضح للنص التشريعي عند الحنفية. ويقدم هذا البحث تحليلاً من خلال الأمثلة المعروضة لاستخدام المفسر والمحكم في اجتهاد علماء المذهب الحنفي، ويعرض نتائج وتأثير نتائج فهمهم لدالتهما. وفي بداية البحث، تم شرح موجز لدور علم اللغة في أصول الفقه، ثم التعريف اللغوي والاصطلاحي لمفهوم المفسر، ثم الحكم في المذهب الحنفي. وفي النهاية تم توضيح السلطة الشرعية للمفسر، ثم للمحكم، وقيمة دالتهما في عملية الاجتهاد. الكلمات المفتاحية: فقهاء المذهب الحنفي، النص التشريعي، الواضح، المفسر، المحكم، الاجتهاد.